

Όψεις της διαφθοράς στην Ελλάδα

του ΣΠΥΡΟΥ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ*

Συζητάμε ένα πολύ σύνθετο, ιδιαίτερο και -θα έλεγα- δύσκολο θέμα, που τόσο στις γενικές όσο και στις ειδικότερες διαστάσεις του έχει αρχίσει να απασχολεί τους διεθνείς θεσμούς, και ιδιαίτερα την Ευρώπη, από τον 18ο αιώνα. Αυτό το θέμα αναδεικνύεται, προβληματίζει και αποτελεί, σε μια διαχρονική πορεία μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα, ένα μείζον ζήτημα στο δημόσιο και στον πολιτικό διάλογο.

Είναι αλήθεια ότι πολλές αναλύσεις, ερμηνείες, προσεγγίσεις, ακόμα και ορισμοί, συγκλίνουν στο ζήτημα της διαφθοράς στον δημόσιο βίο, και ιδιαίτερα όσον αφορά το τι συνιστά πολιτική διαφθορά.

Το τελευταίο διάστημα έχουν γίνει πολλές μετρήσεις, κυρίως από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα, που υπόσχονται ότι το θέμα της διαφθοράς θα είναι ένα από τα νέα κριτήρια για την αξιολόγηση της οικονομικής διαχείρισης των χωρών. Αυτό το σημειώνω γιατί, αν εξετάσει κανείς το ρόλο αυτών των διεθνών οργανισμών, ιδιαίτερα στον Τρίτο Κόσμο, καθώς και το ηθικό υπόστρωμα αυτού του ρόλου, αντιλαμβάνεται και το ενδιαφέρον αλλά και τις πολλές εκδοχές, με διαφορετικές σκοπιμότητες, που υπάρχουν γύρω από αυτό το ζήτημα.

Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για τα αίτια της διαφθοράς. Μια άποψη είναι ότι σε μεταβατικές περιόδους των κοινωνιών, όπως τώρα, π.χ., που περνάμε από την κρατική οικονομία στην οικονομία της αγοράς, παρουσιάζεται αστάθεια στις αξίες και τις αρχές, το κανονιστικό πλαίσιο, τις ρυθμίσεις και το θεσμικό πλαίσιο διευθετήσεων μιας κοινωνίας. Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η ταξική διαστρωμάτωση και οι διαχωρισμοί στην κοινωνία αποτελούν την αιτία της διαφθοράς. Υπάρχει, τέλος, μια άποψη που προσδιορίζει κάποια ειδικότερα σημεία για την πολιτική διαφθορά ως το κύριο στοιχείο της διαφθοράς στον δημόσιο βίο, στηριζόμενη στο ότι υπάρχει η δυνατότητα να έχει κάποιος όφελος χωρίς ρίσκο.

Αυτό το στοιχείο μάς παραπέμπει στο ότι, πέρα από τις άλλες απόψεις, στην ουσία σχέσεις διαφθοράς, σχέσεις διαπλοκής, αναπτύσσονται μεταξύ τριών συστημάτων μέσα στην κοινωνία: μεταξύ του πολιτικού συστήματος, του συστήματος διοίκησης και του οικονομικού συστήματος. Στο επίπεδο αυτό -και γι' αυτό η συζήτηση δεν είναι απλή- οι σχέσεις είναι πολλές φορές αξεδιάλυτες. Μπορεί να παρατηρήσει κανείς πολιτικά ή κοινωνιολογικά ότι υπάρχουν θέματα που σε μια μεταβατική φάση οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης μπορεί να κυριαρχήσουν στο προσκήνιο. Υπάρχει, για παράδειγμα, μια εκδοχή που υποστηρίζει ότι το θέμα της διαφθοράς διογκώθηκε στο τέλος του 20ού αιώνα γιατί το ίδιο το οικονομικό σύστημα ήθελε να αντιμετωπίσει την παραοικονομία, να μειώσει το εύρος της υπόγειας οικονομίας.

Να έρθουμε όμως σε μια πολύ απλή και λογική επισήμανση: οι σχέσεις μεταξύ αυτών των τριών συστημάτων είναι πολλές φορές άτυπες. Επειδή υπάρχει η δυνατότητα διαμόρφωσης άτυπων σχέσεων, υπάρχει και η δυνατότητα μη νόμιμων καταστάσεων, και μάλιστα με έναν τρόπο που δύσκολα αποδεικνύεται. Γιατί στις σχέσεις αυτές η παράλειψη από την ενέργεια διακρίνονται δύσκολα.

Οι καταστάσεις αυτές είναι πάρα πολύ ασαφείς. Γι' αυτό κάθε φορά που συζητάμε για ένα επιμέρους γεγονός έχουμε και μια μόνιμη υπόθεση που διαμορφώνει, στο κοινωνικό επίπεδο, καχυποψία ή αμφισβήτηση. Ήταν πολιτικά αναγκαία η συγκεκριμένη κίνηση ή ήταν εγκληματική πράξη; Ήταν μια κατάσταση που διαμορφώθηκε με συνείδηση, πρόθεση και στόχο την παρανομία και το όφελος ή όχι; Τα φαινόμενα αυτά ισχύουν πάντα στους κύκλους εναλλαγής της Αριστεράς και της Δεξιάς. Με την «κυριαρχία», βέβαια, τα τελευταία χρόνια στο ευρωπαϊκό επίπεδο της λαϊκής δεξιάς και της τάσης της να εκμεταλλεύεται την κυρίαρχη θέση της και να βάλει προς τη σοσιαλδημοκρατία και τα αριστερά κόμματα σε

ζητήματα ηθικής και διαπλοκής, διαμορφώνεται ένα νέο σκηνικό, που μας επιβάλλει να ξανασκεφτούμε ορισμένα πράγματα.

Τελευταία αναπτύσσεται ο μύθος ότι, επειδή η παγκοσμιοποίηση έριξε τα σύνορα, διαμορφώθηκε μια κατάσταση -και όσον αφορά το έγκλημα- εκτεταμένης εμφάνισης των φαινομένων της διαφθοράς. Ελπίζω ότι όσοι σκέφτονται λίγο προοδευτικά ή σοσιαλδημοκρατικά ή αριστερά δεν θα παγιδευτούν στην άποψη αυτή και δεν θα θεωρήσουν ότι η παγκοσμιοποίηση και όχι η παγκοσμιοκρατία, δηλαδή οι συγκεκριμένοι συσχετισμοί δυνάμεων που κυριαρχούν σε αυτή τη φάση, είναι υπεύθυνη για το φαινόμενο της διαφθοράς στην Ελλάδα.

Πώς εμφανίζεται αυτό το φαινόμενο; Κυρίως με ένα λαϊκίστικο τρόπο. Όταν, π.χ., κλείσει αυτός ο κύκλος στη χώρα μας και φύγουμε από τη συζήτηση για το βασικό μέτοχο, θα πρέπει να αναμένουμε ένα νέο φαινόμενο, όπου θα κατηγορούνται ως μόνοι διεφθαρμένοι οι δημόσιοι υπάλληλοι. Όταν τελειώσει και αυτός ο κύκλος, θα αρχίσουν να εμφανίζονται στοιχεία για τη λεγόμενη διασυνοριακή εγκληματικότητα, την εισαγωγή (λόγω της θέσης της χώρας) εγκλήματος, τη λαθρομετανάστευση και το λαθρεμπόριο, φαινόμενα τα οποία επαναλαμβάνονται κατά καιρούς.

Με τα προηγούμενα παραδείγματα θέλω να υποστηρίξω ότι χρειάζεται μια αντικειμενικότητα στην προσέγγιση. Η μονομέρεια και η κατά περιόδους ενοχοποίηση συλλήβδην τότε του πολιτικού συστήματος και τότε της δημόσιας διοίκησης δεν μας οδηγούν στην αντιμετώπιση του προβλήματος, ούτε στην απαραίτητη αυτογνωσία. Γιατί θεωρώ ότι δεν θα ήταν σημαντικές οι επιπτώσεις στην κοινωνία και δεν θα συζητούσαμε για την παρεκτροπή των πολιτικών ή των δημόσιων λειτουργών αν δεν υπήρχε η συμμετοχή ιδιωτών και οικονομικών συμφερόντων στις όποιες πράξεις παρεκτροπής. Δεν θα μας απασχολούσε πιθανόν το θέμα της διαφθοράς αν είχαμε «επίορκους» πολιτικούς και «επίορκους» δημόσιους λειτουργούς που δεν θα διαπλέκονταν όμως με τον οικονομικό παράγοντα και με τους ιδιώτες. Από τη άποψη αυτή είναι προφανές ότι, πέρα από τις προσεγγίσεις σκοπιμότητας, η επιχείρηση «Καθαρά χέρια» στην Ιταλία εκείνο που κατέγραψε ως μόνιμο στοιχείο για μια ολόκληρη περίοδο στη χώρα αυτή ήταν η αναδιάρθρωση στο εσωτερικό της άρχουσας τάξης. Επομένως, ο «βομβαρδισμός» της κοινής γνώμης για την καθαρότητα των δικτύων και των σχέσεων γύρω από το ζήτημα αυτό θα πρέπει να μας γεννά υποψίες.

Όσον αφορά το ζήτημα της πολιτικής διαφθοράς, πρέπει να πούμε και μια άλλη αλήθεια: ότι θα έχουμε τέτοια φαινόμενα σε μόνιμη βάση. Άρα στις σύγχρονες κοινωνίες και στην εξέλιξη τους θα είναι διαρκές ζητούμενο η κοινωνική, άρα και η θεσμική, ενίσχυση για την αντιμετώπιση των φαινομένων διαφθοράς. Γιατί η διασταύρωση με τα άλλα δύο συστήματα γίνεται στη λογική του κέρδους, με τη στρέβλωση της ανταγωνιστικότητας, και στη συνακόλουθη μεγιστοποίηση των κερδών από την πλευρά των αγορών.

Υπάρχει όμως η ανάγκη για ένα «διά ταύτα». Θα μου ήταν πάρα πολύ εύκολο να αναφερθώ στο φαινόμενο της διαμεσολάβησης ως στοιχείου παθογένειας της δημόσιας διοίκησης, να το αναλύσω και να το εξηγήσω από το '50 μέχρι σήμερα. Κυρίως, το πώς από την πολιτική διαμεσολάβηση οδηγηθήκαμε στο να ανθούν διάφορες καταστάσεις στο χώρο του οικονομικού εγκλήματος ή οπουδήποτε αλλού. Θα μπορούσα να μιλήσω για την αυτοτέλεια της δημόσιας διοίκησης. Θα μπορούσα να πω διάφορα πράγματα γι' αυτά που, πίσω ίσως από το σκηνικό αυτής της περιόδου, αφορούν την αυτοτέλεια και το αυτοδιοίκητο της δικαιοσύνης, αλλά θέλω πολύ καθαρά να πω δυο τρεις σκέψεις για το αν είναι εφικτή η αντιμετώπιση των φαινομένων διαφθοράς στις σύγχρονες κοινωνίες.

Νομίζω ότι δεν μπορούμε να απαντήσουμε κατηγορηματικά με ένα «ναι» ή ένα «όχι». Έχουμε υποχρέωση όμως να προσπαθήσουμε. Και νομίζω ότι εδώ χρειάζεται γενναιότητα. Καταρχήν, πρέπει να εγκαταλείψουμε το μύθο των ανεξάρτητων αρχών. Σε μια κοινωνία που οι συνταγματικοί της θεσμοί λειτουργούν καλά, οι ανεξάρτητες αρχές τι εκφράζουν; Αυτό το λέω γιατί εκεί που δοκιμάστηκαν οι ανεξάρτητες αρχές αντιμετώπισαν έπειτα από κάποιο χρονικό διάστημα ζήτημα διαφθοράς στους ίδιους τους κόλπους τους. Άρα, πρέπει να εγκαταλείψουμε το μύθο τέτοιων μέτρων, που έρχονται να διασκεδάσουν ή να εκτονώσουν τη δυσαρέσκεια της κοινωνίας σε δεδομένες χρονικές στιγμές και να δώσουν

άλλοι σε πραγματικές καταστάσεις, οι οποίες υπάρχουν και εξελίσσονται χωρίς οι ανεξάρτητες αρχές να έχουν τη δυνατότητα να τις αντιμετωπίσουν ριζικά.

Το δεύτερο είναι ότι υπάρχει ένα ζητούμενο για την εμβάθυνση στο περιεχόμενο των θεσμών, είτε αυτό αφορά τη δικαιοσύνη είτε τη δημόσια διοίκηση είτε το ίδιο το πολιτικό σύστημα. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε μια ατυχία, με ή χωρίς εισαγωγικά, εξέλιξη όσον αφορά την τελευταία συνταγματική αναθεώρηση. Από την πλευρά μου θεωρώ ότι πρέπει ο δημόσιος διάλογος σε αυτό το ζήτημα να πάρει και αξιακό περιεχόμενο, με την έννοια ότι πρέπει να προωθήσουμε την ιδέα για συνταγματική αναθεώρηση που θα προβλέπει διαφορετική λειτουργία για τους θεσμούς στο πλαίσιο των σύγχρονων καταστάσεων. Όχι για τις ανεξάρτητες αρχές, αλλά για τους θεσμούς. Και πρέπει να ξαναμιλήσουμε γι' αυτούς τους θεσμούς στη βάση μιας έννοιας που έχει εξαφανιστεί το τελευταίο διάστημα, γιατί διάφοροι άλλοι μύθοι την έχουν εκτοπίσει: της έννοιας του πραγματικού κοινοβουλευτικού και λαϊκού ελέγχου, και όχι του επονομαζόμενου κοινωνικού ελέγχου των γραφειοκρατιών που προέρχονται από τα συνδικάτα ή άλλους φορείς. Όχι του γνωστού τύπου ελέγχου όπου ένας εκπρόσωπος αποστέλλεται σε μια επιτροπή, και υποτίθεται ότι έτσι διασφαλίζουμε το θεσμό, ενώ στην πράξη κινείται είτε η εκτελεστική εξουσία είτε διάφοροι άλλοι θεσμοί, χωρίς ουσιαστικό έλεγχο.

Ολοκληρώνω λέγοντας ότι ένα από τα μεγάλα προβλήματα είναι το τι κάνουμε με τη δημόσια διοίκηση. Τα τελευταία χρόνια κάθε δίμηνο ή τρίμηνο έχουμε ανακοινώσεις που κάνουν αυστηρότερες τις ποινές για τους επίορκους λειτουργούς στη δημόσια διοίκηση (σήμερα νομίζω υπήρξε και πρόβλεψη για αυστηρότερες ποινές για το δικαστικό σώμα) ή ανακοινώνουν ένα νέο ελεγκτικό σώμα. Αν εξετάσει κανείς το τι έχει γίνει στη χώρα τα τελευταία χρόνια, τουλάχιστον στο χώρο της δημόσιας διοίκησης, μπορεί να καταγράψει περισσότερους υπαλλήλους στα ελεγκτικά σώματα απ' ό,τι στην παραγωγή υπηρεσιών. Παρατηρώντας προσεκτικά τα στοιχεία, βλέπουμε ότι εκείνο που προβάλλεται κάθε φορά ως ζήτημα στη δημοσιότητα είναι οι διεφθαρμένοι δημόσιοι λειτουργοί. Ωστόσο περνάει στα ψιλά των εφημερίδων ότι αυτοί προέρχονται πλέον από τα ελεγκτικά σώματα, που υποτίθεται ότι έπρεπε να υποστηρίζουν τον πολίτη και να παρέχουν άλλη ποιότητα υπηρεσιών.

Από αυτή την άποψη το θέμα των συνεχών ανακοινώσεων των ποινών, της λογικής της καταστολής και της πολυδιάσπασης των ελεγκτικών μηχανισμών είναι ένα φαινόμενο που πρέπει να ανατραπεί. Αυτό που χρειάζεται είναι η άμεση αναδιάρθρωση όλων αυτών των σωμάτων και η ενοποίησή τους κάτω από έναν οργανισμό, ο οποίος θα υπόκειται σε ουσιαστικό κοινοβουλευτικό και λαϊκό έλεγχο, με διοικητική και δικαστική οντότητα στη σύνθεσή του. Πέρα από τον εκσυγχρονισμό του δικαίου (γιατί οι σύγχρονες οικονομικές εξελίξεις δεν διαθέτουν νομικό περιβάλλον που να επιτρέπει στις κοινωνίες και στο πολιτικό σύστημα την αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς), ένας τέτοιος οργανισμός πρέπει να μας οδηγήσει στο να εστιάσουμε σε περισσότερο ριζοσπαστικές πολιτικές πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση της πρόληψης και της συνεχούς ανανέωσης της προσπάθειας για την αντιμετώπιση της διαφθοράς.

Μπορούμε να πούμε ένα μεγάλο «ναι» στο άνοιγμα του δημόσιου διαλόγου, με αντικειμενικότητα, χωρίς λαϊκισμούς, στην κατεύθυνση της ανάπτυξης μιας άλλης κουλτούρας, πολιτικής αλλά και κοινωνικής, για την αντιμετώπιση του θέματος της διαφθοράς. Να ανοίξουμε από τώρα τη συζήτηση για το ποια πορεία χρειάζεται ώστε να εμβαθύνουμε το περιεχόμενο των θεσμών ως στοιχείου της νέας περιόδου (τριάντα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση στη χώρα μας), με κορύφωση τη συνταγματική αναθεώρηση. Και να επισημάνουμε ότι στη βάση αυτού του πολιτικού ριζοσπαστισμού η καλύτερη αντιμετώπιση της διαφθοράς δεν πρόκειται να έρθει ούτε από «καθαρά χέρια» ούτε από λευκούς ιππότες ούτε από λευκά δίκτυα αν στην υπόθεση αυτή δεν υπάρξει κοινωνική ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση, η οποία, για να προκύψει, απαιτεί ακριβώς προτάσεις με πολιτικό ριζοσπαστισμό.

* Ο κ. Σπύρος Παπασπύρου είναι πρόεδρος της ΑΔΕΔΥ.

* *Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)*